

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حَكِيمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۸۷/۱۱۰۵۸۳۵
۸۷/۱۲/۷

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبانهای خارجی
گروه آموزش زبان شناسی همگانی و آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته زبان شناسی همگانی

موضوع: نشانه شناسی اصطلاحات
و
تعبیرات در گفتمان دفاع مقدس

استاد راهنما: دکتر ویدا شقاقی

استاد مشاور: دکتر گلناز مدرسی قوامی

استاد داور: دکتر محمد دبیر مقدم

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۳۵

نگارنده: طاهره کاظمی
زمستان ۱۳۸۷

استاد راهنما: دکتر ویدا شقاقی
تسبیح درازک

۱۰۷۰۲۹

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: نشانه شناسی اصطلاحات و تعبیرات گفتمان دفاع مقدس	
نویسنده / محقق: طاهره کاظمی	
مترجم: ندارد	
استاد راهنما: دکتر ویدا شقاقی استاد مشاور: دکتر گلناز مدرسی قوامی استاد داور: دکتر محمد دبیر مقدم	
کتابنامه: دارد	
واژه نامه: دارد	
نوع پایان نامه: بنیادی ☐ توسعه ای ☐ کاربردی ☐	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد سال تحصیلی: نیمسال اول ۸۸-۱۳۸۷	
محل تحصیل: تهران نام دانشگاه: علامه طباطبائی (ره) دانشکده: ادبیات و زبانهای خارجی	
تعداد صفحات: ۱۷۲ گروه آموزشی: زبان شناسی و آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان	
کلید واژه ها به زبان فارسی: نشانه، نشانه شناسی، نماد، نمایه، شمایل، نمود، تفسیر، دال-مدلول، هنجارگریزی زبانی، آرگو، گونه کاربردی، زبان صنفی، جامعه تفسیری، رمز	
کلید واژه ها به زبان انگلیسی: sign, semiotics, symbol, index, icon, representation, interpretant, signifier- signified, linguistic deviation, argot, register, jargon, interpretative community, code	

چکیده

پژوهش پیش روی بررسی نشانه ای گفتمان دفاع مقدس است. داده های پژوهش از فرهنگ سه جلدی جبهه، اصطلاحات و تعبیرات گردآوری شده توسط سید مهدی فهیمی، برگرفته شده است. جامعه آماری رزمندگان تهرانی بوده اند. در این بررسی سه پرسش پاسخ داده می شود که عبارتند از: ۱- آیا زبان جبهه از دید نشانه شناسی قابل بررسی است و اگر اینچنین است، نشانه ها از دید نشانه شناسی از کدام انواع هستند؟ ۲- آیا می توان گفت که فرهنگ بر این نوع گفتمان تأثیرگذار بوده است؟ ۳- در ایجاد فضای رمزگونه و نشانه ای دفاع مقدس از کدام ابزار زبانی بهره گرفته شده است؟ این پژوهش بر اساس روش به گزینی گاه از نظریه های ساختگرا و گاه از نظریه های نقشگرا بهره برده است. برای پاسخ به پرسش های پژوهش، اصطلاحات و تعبیرات از دیدگاه نشانه ای پیرس (شمایل، نمایه، نماد) بررسی و تقسیم بندی شده اند. سپس تأثیر فرهنگ بر روی نشانه ها مورد کنکاش قرار گرفت و تأثیر مذهب به عنوان یکی از عناصر فرهنگی بر نشانه ها شناسایی شد. نتایج حاصل نشان داد که چهارگروه از نشانه های فرهنگی در اصطلاحات و تعبیرات دفاع مقدس وجود دارد. گروه اول نشانه نمود فرهنگی، گروه دوم نشانه تفسیر فرهنگی، گروه سوم نشانه دو وجه فرهنگی و چهارم نشانه ادراکی فرهنگی است. در مرحله بعدی انواع هنجارگریزی در نشانه ها مورد بررسی قرار گرفت و تنها سه نوع هنجارگریزی معنایی، گویشی و واژگانی در نشانه های گفتمان دفاع مقدس یافت شد. همچنین در بررسی اصطلاحات و تعبیرات مشاهده شد که لحن غالب گفتمان دفاع مقدس طنزآلود و شوخ طبعانه است. نتایج نهایی در این پژوهش این بود که بیشترین نوع نشانه به میزان ۸۸/۵۶٪ از نشانه های نمادین است و میزان نشانه های فرهنگی (مذهبی) ۲۳٪ است. هنجارگریزی معنایی، غالب ترین نوع هنجارگریزی در اصطلاحات جبهه است زیرا می توان گفت که تمامی نشانه ها از آن جهت که نشاندار جانشینی هستند، هنجارگریز معنایی نیز هستند. از طرفی در اصطلاحات و تعبیرات به دلیل بهره گیری از هنجارگریزی معنایی و نشانه های نمادین با رمزگونی در اصطلاحات و تعبیرات مواجه هستیم. نگارنده در این پژوهش با دو مشکل روبرو بوده است. اول اینکه در مورد هنجارگریزی گویشی به دلیل دسترس نبودن گویشورهای بومی، معنای اصطلاحات غیر فارسی به زبان فارسی مطرح نشده است. مشکل دیگر در برخی از نشانه ها این بود که ارتباط معنایی بین نمود و تفسیر برای نگارنده واضح نبود و شخصی که رزمنده باشد یا اطلاعات کافی در مورد زبان جبهه داشته باشد، نیز در دسترس نبود تا بتوان ابهام را برطرف نمود بنابراین نگارنده به اطلاعات شخصی خود اکتفا نموده است. در زمینه گفتمان دفاع مقدس، فهیمی آثار دیگری جمع آوری کرده است که از دیدگاه زبان شناسی قابل بررسی است. از جمله این آثار می توان به مجموعه های، تابلو نوشته ها در دو جلد، شوخ طبعی ها در سه جلد، مکاتبات در دو جلد اشاره کرد که می تواند در پژوهشهای آینده از آن بهره گرفت.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می نمایم

وید اسفاتی

نام استاد راهنما:

سمت علمی: رانسیار

رئیس کتابخانه:

نام دانشکده: ارباب فارسی و زبانهای خارجی

این پژوهش پیشکشِ شقایق‌های غیوری که دانشگاه زمینی را رها کرده
و در دانشگاهی دیگر مشق عاشقی کردند

همچنین حاصل کارم را تقدیم می‌کنم به پدر و مادرم که در سختی‌های
زندگی همراهان همیشگی من بوده‌اند

و در برابر اساتید عزیزم خانم‌ها دکتر شقاقی و دکتر مدرسی قوامی و
آقای دکتر دبیر مقدم سر تعظیم فرود می‌آورم که در مسیر علم‌آموزی
چراغ راهم بوده‌اند

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول - مقدمه
۲	۱-۱ مقدمه.....
۴	۲-۱ پرسش ها و فرضیه ها پژوهش.....
۸	۳-۱ هدف پژوهش.....
۱۰	۴-۱ روش گردآوری داده ها.....
۱۱	۵-۱ پیکر بندی پژوهش.....
	فصل دوم - پیشینه تحقیق
۱۵	۱-۲ نشانه شناسی و فلاسفه یونان.....
۱۷	۲-۲ ساختگرایی.....
۱۹	۱-۲-۲ ساختگرایی و نشانه.....
۲۲	۳-۲ نقش گرایی.....
۲۴	۱-۳-۲ نقش گرایی و نشانه.....
۲۵	۴-۲ پیرس و نشانه شناسی.....
۲۶	۱-۴-۲ شمایل.....
۲۶	۲-۴-۲ نمایه.....
۲۷	۳-۴-۲ نماد.....
۲۸	۵-۲ زبان و فرهنگ.....
۲۹	۶-۲ هنجارگریزی زبانی.....
۳۲	۷-۲ پژوهشهای معاصر نشانه شناسی در ایران.....
	فصل سوم - ملاحظات نظری
۳۶	۱-۳ نشانه.....
۳۸	۲-۳ زبان و گفتار.....

۳۹	۳-۳ معنی صریح و ضمنی.....
۴۰	۱-۳-۳ دیدگاه سبکی.....
۴۱	۲-۳-۳ دیدگاه منطقی.....
۴۱	۳-۳-۳ دیدگاه نشانه شناختی.....
۴۲	۴-۳ فرهنگ.....
۴۴	۵-۳ ارتباط.....
۴۵	۶-۳ زبان و بافت موقعیتی.....
۴۶	۱-۶-۳ آرگو.....
۴۶	۲-۶-۳ زبان صنفی.....
۴۷	۳-۶-۳ گونه کاربردی.....
۴۷	۴-۶-۳ جامعه تفسیری.....
۴۸	۷-۳ رمز.....
۴۹	۱-۷-۳ رمزگان اجتماعی.....
۵۰	۲-۷-۳ رمزگان متنی.....
۵۱	۳-۷-۳ رمزگان تفسیری.....
۵۲	۸-۳ محورانتخابی و ترکیبی.....
۵۶	۹-۳ هنجارگریزی زبانی.....
۵۷	۱-۹-۳ معنایی.....
۵۸	۲-۹-۳ آوایی.....
۵۸	۳-۹-۳ نحوی.....
۵۸	۴-۹-۳ گویشی.....
۵۹	۵-۹-۳ زمانی.....
۵۹	۶-۹-۳ سبکی.....
۵۹	۷-۹-۳ نوشتاری.....
۶۰	۸-۹-۳ واژگانی.....
۶۰	۱۰-۳ طنزپردازی.....

فصل چهارم - نشانه شناسی اصطلاحات و تعبيرات گفتمان دفاع مقدس

- ۱-۴ مقدمه..... ۶۵
- ۲-۴ نمودهای چند تفسیری..... ۶۶
- ۳-۴ تفسیرهای چندنمودی..... ۶۷
- ۴-۴ تعبيرات غير نشانه ای..... ۶۹
- ۵-۴ نشانه های فرهنگي..... ۷۰
- ۱-۵-۴ نمودهای حاوی مفهوم فرهنگي..... ۷۲
- ۲-۵-۴ تفسیرهای حاوی مفهوم فرهنگي..... ۷۲
- ۳-۵-۴ نشانه های دو وجه فرهنگي..... ۷۲
- ۴-۵-۴ نشانه های ادراکی فرهنگي..... ۷۳
- ۶-۴ طبقه بندی نشانه ای پیرس..... ۷۳
- ۱-۶-۴ شمایل..... ۷۴
- ۲-۶-۴ نمایه..... ۷۵
- ۳-۶-۴ نماد..... ۷۶
- ۱-۳-۶-۴ گروه اول..... ۷۸
- ۲-۳-۶-۴ گروه دوم..... ۷۸
- ۳-۳-۶-۴ گروه سوم..... ۷۹
- ۷-۴ هنجارگريزي زباني..... ۸۱
- ۱-۷-۴ هنجارگريزي معنایی..... ۸۱
- ۲-۷-۴ هنجارگريزي گویشي..... ۸۳
- ۳-۷-۴ هنجارگريزي واژگانی..... ۸۴
- ۱-۳-۷-۴ تركيب..... ۸۵
- ۲-۳-۷-۴ اشتقاق..... ۸۶
- ۳-۳-۷-۴ تکرار..... ۸۶
- ۴-۳-۷-۴ جمله در جایگاه واژه..... ۸۷
- ۵-۳-۷-۴ آمیزش..... ۸۸
- ۶-۳-۷-۴ کوتاه سازی..... ۸۹

۸۹قیاس ۷-۳-۷-۴
۹۰اریشه شناسی عامیانه ۱-۷-۳-۷-۴
۹۲برساخته قرضی ۲-۷-۳-۷-۴
۹۳پایه قرضی ۳-۷-۳-۷-۴
۹۴شوخی طبیعی ۸-۴
۹۹نشانداری ۹-۴

فصل پنجم - نتیجه گیری

۱۰۵یافته های پژوهش ۱-۵
۱۰۹مشکلات و پیشنهادات ۲-۵
۱۱۰کتابنامه
۱۱۶واژه نامه
۱۲۴پیوست شماره یک (نمودهای چند تفسیری)
۱۳۱پیوست شماره دو (تفسیر های چند نمودی)
۱۴۸پیوست شماره سه (تعبیرات غیر نشانه ای)
۱۴۹پیوست شماره چهار (نشانه های فرهنگی)
۱۶۹پیوست شماره پنج (هنجارگریزی گویشی و واژگانی)

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۵۲شکل ۳-۱ (محور انتخابی و ترکیبی)
۸۰شکل ۴-۱ (میزان انواع نشانه ها)
۱۰۸شکل ۵-۱ (نتایج کلی حاصل از تحلیل داده ها)

فصل اول

مقدمه

اگر بپذیریم که زبان یکی از ابزارهای ارتباطی در بین جوامع بشری است، برای درک زبان به عنوان مجموعه ای از نشانه ها می توان از نشانه شناسی مدد گرفت. امروزه نشانه شناسی با هدف دستیابی به معنا و داشتن رویکردهای نظری متفاوت و ابزارهای روش شناختی به مثابه یک حوزه مطالعاتی، مورد توجه بسیاری از اندیشمندان در رشته های مختلف واقع شده است. زبان شناسان، روان شناسان، انسان شناسان، فیلسوفان و معماران هریک با توجه به موضوعات مورد بررسی در حوزه خود، از این رهیافت استفاده می کنند.

نگارنده نیز همچون دو سوسور^۱ (۱۳۷۸) معتقد است که زبانشناسی زیرمجموعه ای از علم نشانه شناسی^۲ است و زبان به عنوان یک دستگاه پیچیده نشانه ای می تواند بر اساس زمان و مکان و یا از موقعیت به موقعیت دیگر یا از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت باشد و به اذعان بسیاری از زبانشناسان، زبان مجموعه ای از نشانه هاست. زبان بنابر اینکه در چه موقعیت و چه مکانی کاربرد داشته باشد متفاوت خواهد بود و در هر موقعیت باید با اصطلاحات و فراتر از آن با فرهنگ تأثیرگذار بر زبان جاری در آن موقعیت آشنا بود، تا بتوان با افراد حاضر در موقعیت ارتباط برقرار کرد. نشانه های مدنظر در این موقعیتها از دید نقشگرایانی همچون هلیدی^۳ (۱۹۷۸) همان زبان مورد استفاده گویشوران است که فرهنگ و ایدئولوژی خاصی بر آن حاکم است و نشانه شناس می تواند با بررسی زبان گویشور به مثابه یک دستگاه نشانه ای، فرهنگ و ایدئولوژی حاکم بر نشانه های زبانی را بیابد.

^۱ F. de Saussure

^۲ semiotics

^۳ M.A.K Halliday

گوشوران همچون کاربران نشانه‌ها، نشانه‌ها را در مسیر ارتباط ارزش گذاری می‌کنند و به گونه‌ای که در اجتماع خود قابل فهم و دارای معنا باشد، مورد استفاده قرار می‌دهند. بنابراین برای ورود به یک جامعه و برقراری ارتباط زبانی باید روابط نشانه‌ای را نیز آموخت و بعید نیست یک تازه وارد در یک گروه زبانی، از درک نشانه‌های آن گروه عاجز باشد و قادر به برقراری ارتباط نشود. این گونه عدم برقراری ارتباط تنها از یک زبان به زبان متفاوت دیگر رخ نمی‌دهد، بلکه در یک جامعه زبانی با مجموعه گروه‌هایی که دارای اشتراکاتی از قبیل اشتراکات فرهنگی، کاری، قومی و غیره نیز می‌باشند، رخ خواهد داد (هلیدی، ۱۹۷۸، فصل اول). برای مثال در گروه مهندسان اگر شخص دیگری که از اصطلاحات کاری آنها بی اطلاع است، وارد شود قادر به درک زبان صنفی^۱ آنها نخواهد شد.

در حوزه اصطلاحات دفاع مقدس که در برهه زمانی هشت ساله شکل گرفت، وضع بر همین منوال است که در بالا بیان شد یعنی اگر شخصی بی اطلاع از فضای نشانه‌ای خاص حاکم بر آن، به آن نزدیک شود قادر به درک معانی اصطلاحات رایج در جنگ نخواهد شد، زیرا موقعیت و فضای جنگ محیط خاص فرهنگی را ایجاد کرده است که در طی هشت سال نشانه‌های خاصی در آن شکل گرفته است و برای درک این فضای نشانه‌ای باید به فرهنگ حاکم بر آن آشنا بود.

در مقوله دفاع مقدس حرف و سخن‌های بسیار رانده شده است. هر کسی از دید خود به موضوع دفاع مقدس پرداخته است، اما با دید نشانه‌شناسی کسی این موضوع را بررسی نکرده است و این انگیزه‌ای شد تا پژوهش پیش روی گردآوری شود و زبان دفاع مقدس از منظر نشانه‌شناسی مورد بررسی قرار گیرد. این پرسش مطرح شد که آیا اصولاً زبان مقطعی از زمان را که در آن حادثه‌ای مانند جنگ رخ می‌دهد می‌توان از دید نشانه‌شناسی بررسی کرد یا خیر.

^۱ jargon

۱-۲ پرسش ها و فرضیه های پژوهش

پرسش هایی که برای نگارنده در این زمینه مطرح شده است عبارتند از:

۱- آیا گفتمان جبهه از لحاظ نشانه شناسی قابل بررسی است و اگر قابل بررسی است نشانه ها در آن از کدام انواع می باشند؟

۲- آیا می توان گفت که فرهنگ بر این نوع گفتمان تأثیرگذار بوده است؟

۳- در ایجاد فضای رمزگونه و نشانه ای زبان دفاع مقدس از کدام ابزار زبانی بهره گرفته شده است؟

دو سوسور(۱۳۷۸) معتقد است که نظام نشانه ها دلخواهی است و بر طبق قراردادهای بین

افراد جامعه تنظیم می شوند. وقتی نشانه ها را نتیجه قراردادهای بین کاربران نشانه ها بدانیم این منطقی

است که ارزش های مورد توافق کاربران نشانه ها به نشانه ها منضم شوند. این معانی ضمنی نشانگر

احساسات و نگرش های گویسوران می باشد. معانی ضمنی در ارتباط مستقیم با تجربه های شخصی

گویسوران و نشانگر تداعی های اجتماعی، فرهنگی، شخصی، عاطفی و ایدئولوژیک است و عواملی

چون سن،جنسیت، شغل و تعلق قومی و نژادی در شکل گیری آن دخالت دارند. بنابراین کاربران

نشانه ها را بر اساس آن مفاهیمی که برایشان مهمتر است و بر سر آن توافق دارند گسترش داده و به

کار می برند. افراد یک جامعه مجموعه کاملی از نشانه ها را توسعه می دهند که ترسیم کننده ویژگیها

و مفاهیمی است که دارای اهمیت خاصی در فرهنگ آنها می باشد. به عبارت دیگر ممکن است که

ظهور ایدئولوژی های رایج در فرهنگها به شکل منضم به رمزگان^۱ دیده شوند.

¹ codes

بنابراین می توان گفت که در نشانه شناسی، فرهنگ به عنوان فرایندهای ارتباطی بررسی می شود. فرایند ارتباطی یعنی انتقال یک علامت^۱ و نه یک نشانه^۲ از یک منبع به یک مقصد. فرایند انتقال اطلاعات اگر از دستگاهی به دستگاهی باشد هیچ قدرتی برای تعبیر معنای تلویحی^۳ علامت وجود ندارد، اما وقتی که مقصد یک انسان باشد یا به عبارتی مخاطبی حاضر باشد این فرایند منجر به تعبیر معنا می شود (اکو،^۴ ۱۹۷۶، ص ۸). از دید اکو فرایند ارتباطی بین انسانی تولید معنا می کند و تبادل اطلاعات بین دو دستگاه منجر به تولید معنای ضمنی نمی شود بنابراین در این پژوهش آن ارتباطی بررسی می شود که از طریق معانی ضمنی حاصل می شود و این نوع بررسی حیطه کاری نشانه شناس است.

حال این موضوع مطرح می شود که آیا زبان بر فرهنگ تأثیر می گذارد یا بالعکس. در این زمینه می توان چهار دیدگاه را مطرح کرد. در یک دیدگاه که "دیدگاه ختشی است این موضوع مطرح است که هیچ ارتباطی بین زبان و فرهنگ موجود نیست و رابطه بسیار اندک می باشد" (وارداف،^۵ ۱۹۸۶، ص ۲۱۲).

در دیدگاه دوم می توان به نظریه نسبیت زبانی^۶ سپیر^۷ و ورف^۸ اشاره کرد که بین زبان و فرهنگ رابطه تنگاتنگی فرض می شود و اینگونه مطرح می کنند که زبان بر فرهنگ تأثیر می گذارد. ورف معتقد است که "اولاً تمامی سطوح عالی تفکر به زبان وابسته است. ثانیاً ساختاری که یک

¹ signal

² sign

³ implication

⁴ U.Eco

⁵ R. Wardhaugh

⁶ linguistic relativity

⁷ E.Sapir

⁸ B. Whorf

گوشور به کار می برد بر آنچه شخص از محیط خود استنباط می کند تأثیر گذار است. پس تصویر شکل گرفته از جهان از یک زبان به زبان دیگر متغیر خواهد بود" (کارول^۱، ۱۹۵۶، ص ۲۵۲). سپیر نیز اینگونه مطرح می کند که " انسان در یک دنیای عینی و قابل لمس زندگی می کند که فعالیت‌های اجتماعی زندگی وی را در بر گرفته است و او مرهون زبانی است که برای توصیفات او از جامعه اش واسطه شده است. این توهمی بیش نیست اگر تصور کنیم که انسان بدون استفاده از زبان به واقعیتی خو می گیرد. حقیقت این است که جهان واقع به شکل ناخود آگاهی بر اساس عادات زبانی گروهی از افراد شکل گرفته است" (همان منبع).

در نظریه دیگری با عنوان جبرگرایی زبانی^۲ اینگونه مطرح می شود که زبانی که ما به کار می بریم کاملاً نحوه تفکر ما را رقم می زند و گویا تفکر بدون زبان غیر ممکن می نماید و این زبان است که چهارچوب تفکر ما را تشکیل می دهد (دبیرمقدم، ۱۳۸۳، ص ۱۶۷).

اما بسیاری از زبان‌شناسان و محققان علوم شناختی نظریات سپیر و ورف را رد کرده اند و دو دلیل نیز بر این مدعا آورده اند. اول اینکه شواهدی در دست است که نشاندهنده تفکر بدون نیاز به زبان است. پینکر^۳ (۱۹۹۴) شواهد بسیاری ارائه داده است مبنی بر اینکه زبان و تفکر از یک ماهیت نیستند. او نشان داد که فرایندهای تفکر مانند به خاطر آوردن و استدلال که در مطالعات روانشناسی مطرح هستند در بین حیواناتی که زبان تکلم ندارند قابل مشاهده می باشد. او حتی گزارشات متنوعی از هنرمندان و دانشمندان نقل می کند که اظهار داشته اند خلق آثار و ابتکارات آنها نتیجه ایده های تصویری غیر زبانی بوده است که به ذهن آنها خطور کرده است. دلیل دوم اینکه زبان تحت تأثیر

^۱J. B. Carrol

^۲ Linguistic determinism

^۳ S. Pinker

معناست به عبارت دیگر معنا غنی تر از زبان است. گویشوران افکار خود را خلاصه می کنند و اغلب به جای اینکه صریحاً آنچه را منظورشان است بیان کنند مفهوم مورد نظر را به طور ضمنی انتقال می دهند. در ضمن شنوندگان خود مدلی از معنای مورد نظر را که گوینده به آنها ارائه داده است تکمیل می کنند. این ایده که معنا توسط شنونده توسعه می یابد بیانگر این جنبه نیز هست که گوینده سعی می کند افکار خود را در غالب زبان بگنجاند. به عبارتی گوینده سعی در ایجاد ترجمان افکار خود در گفتار دارد و نه بیان مستقیم عقاید خود.

در دیدگاه دیگری بین زبان و فرهنگ ارتباط تنگاتنگی موجود است و فرهنگ بر زبان تأثیر گذار است. "از فرهنگ یک ملت آثار و بازتاب هایی در زبان نمودار است و از آنجا که مردم به لحاظ فرهنگی برای بعضی رفتارها ارزش می گذارند و برای بعضی ارزش قائل نمی شوند، زبان را به گونه ای به کار می برند که نشان دهنده این ارزشگذاری و عدم ارزشگذاری باشد" (وارداف، ۱۹۵۶، ص ۲۱۲).

بنابر دلایل پیش گفته و بر خلاف آنچه که در نظریه نسبیّت زبان مطرح می شود، مبنی بر اینکه زبان بر فرهنگ تأثیر می گذارد، طی بررسی های انجام شده در عبارات و اصطلاحات دوره دفاع مقدس ردپای فرهنگ دیده می شود، زیرا تعداد زیادی از نمودها^۱ و تفاسیر^۲ برگرفته از مفاهیم مذهبی است که در غالب آیات قرآنی، احادیث، اسامی امامان و.... نمود پیدا کرده اند و مذهب بی شک یکی از عناصر فرهنگ محسوب می شود بنابر این دیدگاه آخر مورد پذیرش نگارنده می باشد.

فرضیه های که در این پژوهش مطرح می شود عبارتند از:

¹ representation

² interpretant

۱-گفتمان جبهه از لحاظ نشانه شناسی قابل بررسی است و نشانه ها در اصطلاحات و تعبیرات دفاع مقدس بیشتر از نوع نمادین می باشند.

۲- تأثیر ایدئولوژی خاصی را در برخی نشانه ها می توان یافت که ارجاعات مذهبی دارند و این نشان دهنده این موضوع است که فرهنگ بر زبان می تواند تأثیر گذار باشد. بنابراین این تحقیق نشان می دهد که آن قسمت از نظریه سپیر و ورف مبنی بر این که زبان بر فرهنگ تأثیر می گذارد مردود است و فرهنگ بر زبان تأثیر گذار است.

۳- هنجارگرایی زبانی با نظام نشانه ای در ارتباط است به این معنا که از ابزار هنجارگرایی زبانی^۱ در ایجاد فضای نشانه ای و خلق زبان صنفی و یا زبان جامعه تعبیری^۲ بهره برده می شود و این روش در اصطلاحات و تعبیر دفاع مقدس مشهود است.

۳-۱ هدف پژوهش

نشانه، یک واحد معنادار است که نماینده چیز دیگر است، چیزی فراتر از خودش و نشانه ها درون اشکال فیزیکی همچون واژه ها، تصاویر، اصوات، اعمال و حرکات یا اشیاء یافت می شوند. در واقع نشانه ها هیچ معنای ذاتی و فطری ندارند و زمانی نشانه می شوند که کاربرانشان معنایی به آنها اختصاص می دهند و نشانه مزبور را به مثابه یک رمز سازمان یافته به کار می برند(چندلر^۳، ۲۰۰۲، ص ۲۴۱). وقتی تعریف نشانه را اینگونه در نظر بگیریم هدف نشانه شناسی نیز تعیین می شود و هدف نشانه شناسی را می توان دریافت رابطه بین ارجاعات و معانی نشانه ها دانست

¹ linguistic deviation

² interpretative community

³ D. Chandler

و یا به عبارتی رمزگشایی نشانه ها و جستجوی فرهنگ غالب بر آنها را می توان هدف نشانه شناسی در نظر گرفت. می توان گفت هدف پژوهشهای نشانه شناسی شناخت افکار و ایده های گویشور و تفسیر معنای مورد نظر گوینده است. در نشانه ها می توان افکار، احساسات، ارزشها و مقاصد گوینده را ردیابی کرد. در فرایند ارتباط هرگونه روند دلالتی (تعبیر معنا) یک قرارداد فرهنگی است و تنها یک نوع دلالت موجود است که تحت عنوان قرارداد فرهنگی قرار نمی گیرد و آن زمانی است که اطلاعات مابین اجتماع انسانی نباشد (اکو، ۱۹۷۹، ص ۶۷-۶۸). هدف این تحقیق نیز این است که اصطلاحات و تعبیرات در گفتمان دفاع مقدس از منظر نشانه شناسی طبقه بندی شوند.

امروزه در تمامی علوم از نشانه شناسی بهره می جویند. در رسانه های جمعی ترکیب مناسب نشانه ها منجر به جذب مخاطب می شود. تنها زبان با بهره جویی از نشانه شناسی بررسی نمی شود، بلکه ابزار تصویری و آوایی نیز به عنوان نشانه مورد توجه قرار می گیرند. برای مثال یک نویسنده نمایشنامه آثار دفاع مقدس با دانستن این موضوع که در گفتمان دفاع مقدس بیشتر از نشانه های نمادین بهره می جسته اند، سعی خواهد کرد که متن نمایشنامه خود را متناسب با بافت آن زمان با زبان و مفاهیم نمادین^۱ تنظیم کند و در انتقال منظور خود از نشانه های زبانی نمادین بهره ببرد. یا یک نقاش دفاع مقدس برای تطبیق فضای نقاشی خود با بافت آن دوره که در زبان متجلی شده است، می تواند از هنر مفهومی^۲ استفاده نماید که بیشتر از نشانه های نمادین بهره می برند.

^۱ symbolic

^۲ conceptual art

در این پژوهش سعی بر این است که بسامد انواع نشانه‌ها، شماییلی^۱، نمادین، نمایه‌ای^۲ در گفتمان جبهه به دست آید و ثابت خواهد شد که در بررسی نشانه‌های زبانی و بر خلاف نظریه سپیر و ورف فرهنگ و ایدئولوژی بر زبان تأثیر می‌گذارد و "ایدئولوژی چیزی نیست مگر یک تفکر متعالی که با صورت‌های بیرونی مانند اخلاقیات، مذهب و ماوراءالطبیعه تجلی پیدا می‌کند"^۳(فریدن، ۲۰۰۳، ص ۵). با بررسی ارجاعات نشانه‌ها می‌توان این موضوع را اثبات کرد که ایدئولوژی و فرهنگ بر زبان تأثیر می‌گذارد و نه بالعکس.

برای مثال: "نارالله موقده" به معنای "مقر توپ خانه" در اصطلاحات دوران دفاع مقدس به کار برده می‌شده است. نارالله موقده آیه ششم از سوره هَمَزَه در قرآن است. این آیه به معنای آتش برافروخته الهی است. این تعبیر این مفهوم را القاء می‌کند که آتش توپخانه شدت و حدت آتش برافروخته در جهنم را دارد. برای بیان شدت و قدرت توپخانه از ارجاعات قرآنی کمک گرفته‌اند. اگرچه می‌توانستند از استعاره‌های دیگر در زبان استفاده کنند اما انتخاب از قرآن نشان‌دهنده تأثیر خاص ایدئولوژی مذهبی بر گویشوران در جبهه می‌باشد. بنابراین در این اصطلاح تأثیر ایدئولوژی مذهبی را بر زبان می‌بینیم.

۱-۴ روش گردآوری داده‌ها

داده‌های این تحقیق برگرفته از "فرهنگ جبهه، اصطلاحات و تعییرات" نوشته سید مهدی فهیمی در سه جلد می‌باشد. گروهی از این اصطلاحات جبهه متناسب با محیط خلق شده‌اند، اما گروه دیگر در خارج از جبهه نیز کاربرد دارند. این فرهنگ در عرصه گفتار نشان‌دهنده قسمت اعظم

¹ iconic

² indexical

³ M. Freedon